

Σύγχρονη δημοκρατία, εξαιρετικές περιστάσεις και Σύνταγμα

Κωνσταντίνος Τσιμάρας, Αναπληρωτής Καθηγητής, Κοσμήτορας Νομικής Σχολής Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου Κύπρου

Τι κοινό έχει ο σημερινός Πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου, Μπόρις Τζόνσον, με τον προ ενός αιώνος περίπου Πρωθυπουργό της ίδιας χώρας Λόυντ Τζωρτζ; Και οι δύο ασθένησαν και νοσηλεύτηκαν από τις πανδημίες της εποχής τους, ο πρώτος από τον Covid-19, ο δεύτερος από την ισπανική γρίπη. Δεν είναι ευρέως γνωστό αλλά ο τότε Πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου είχε προσβληθεί από την ισπανική γρίπη, ήταν για αρκετό καιρό σε καραντίνα και νοσηλεύτηκε ξεπερνώντας τελικά τον κίνδυνο. Λόγω των ειδικών περιστάσεων διαρκούντος του πρώτου παγκοσμίου πολέμου και της λογοκρισίας που είχε επιβληθεί εξ αυτού του γεγονότος, η ασθένεια του τότε βρετανού Πρωθυπουργού δεν είχε γίνει ιδιαίτερα γνωστή. Αυτό βέβαια που έμεινε στην ιστορία και στην συλλογική μνήμη είναι τα εκατομμύρια των νεκρών (υπολογίζεται περίπου 50 εκατομμύρια άνθρωποι έχασαν την ζωή τους εκκείνη την περίοδο). Βέβαια τέτοιου είδους πανδημίες γνώρισε η ανθρωπότητα και τις επόμενες δεκαετίες όπως η «ασιατική γρίπη» του 1957 ή «η γρίπη του Χονγκ-Κονγκ» το 1968 με ένα εκατομμύριο νεκρούς! Παρ' όλη την ονομασία της εμφανίστηκε στην ηπειρωτική Κίνα στις αρχές του 1968. Γρήγορα εξαπλώθηκε στην τότε βρετανική αποικία και από εκεί στην υπόλοιπη ΝΑ Ασία. Στην συνέχεια η νόσος εξαπλώθηκε στις ΗΠΑ και την Ευρώπη. Αμερικάνοι στρατιώτες επιστρέφοντας από το Βιετνάμ θεωρείται ότι μετέφεραν τον ιό στις ΗΠΑ. Βέβαια όπως στην επιδημία γρίπης του 1957, έτσι και στην γρίπη του Χονγκ Κονγκ δεν λήφθηκαν τα μέτρα που έχουν ληφθεί σήμερα. Ούτε περιορισμοί στην κυκλοφορία, ούτε απαγόρευση μετακινήσεων. Θα ήταν δύσκολο για τις τότε Κυβερνήσεις να επιβάλουν περιορισμούς στην κυκλοφορία,

όταν στις ΗΠΑ οι διαδηλώσεις κατά του πολέμου του Βιετνάμ ήταν στην ημερήσια διάταξη, οι κινητοποιήσεις του κινήματος των πολιτικών δικαιωμάτων το ίδιο, ενώ η Γαλλία ζούσε τον Μάη του '68 (στην δε Ανατολική Ευρώπη λάμβανε χώρα η «Ανοιξη της Πράγας»). Ποια Κυβέρνηση υπό αυτές τις συνθήκες θα επέβαλλε περιοριστικά μέτρα στην κυκλοφορία, απαγόρευση συγκεντρώσεων και απαγόρευση μετακινήσεων; Τίποτα από αυτά που ζούμε σήμερα δεν είχε λάβει χώρα τότε. Σήμερα όμως τα πράγματα είναι εντελώς διαφορετικά. Όλες οι κυβερνήσεις επικαλούνται τις εξαιρετικές και απρόβλεπτες περιστάσεις για την λήψη μέτρων. Η θεωρία των εξαιρετικών περιστάσεων δεν είναι καινούργια, την συναντάμε στην νομολογία του Γαλλικού Συμβουλίου Επικρατείας αμέσως μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο (les circonstances exceptionnelles) όπου η εκτελεστική εξουσία μπορεί να περιορίσει την άσκηση των συνταγματικά κατοχυρωμένων ελευθεριών για την διασφάλιση της συνέχειας παροχής των δημοσίων υπηρεσιών ή για την διασφάλιση της δημόσιας τάξης (αποφάσεις της 26^{ης} Ιουνίου 1918 και 28^{ης} Φεβρουαρίου 1919). Αλλά την θεωρία των εξαιρετικών περιστάσεων την συναντήσαμε και πιο πρόσφατα για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης της τελευταίας δεκαετίας, τόσο στην νομολογία του ελληνικού Συμβουλίου της Επικρατείας όσο και στην νομολογία άλλων δικαστηρίων, όπως το Συνταγματικό Δικαστήριο της Πορτογαλίας. Στην πιο πρόσφατη αυτή περίπτωση αφορούσε των περιορισμό των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων λόγω της οικονομικής κρίσεως. Η Γαλλική Κυβέρνηση στον νόμο της 20^{ης} Μαρτίου 2020 για την λήψη μέτρων προς αντιμετώπιση του Covid-19 επικα-

« Η θεωρία των εξαιρετικών περιστάσεων δεν είναι καινούργια, την συναντάμε στη νομολογία του Γαλλικού Συμβουλίου της Επικρατείας μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, την συναντήσαμε και πιο πρόσφατα κατά την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης της τελευταίας δεκαετίας.»

Πανδημία και Δημοκρατία

λέστηκε αυτήν ακριβώς την έννοια. Οι εξαιρετικές περιστάσεις αποτελούν μία αόριστη έννοια που εξειδικεύεται από τον δικανικό συλλογισμό. Από την θεωρία των εξαιρετικών περιστάσεων φαίνεται με ξεκάθαρο τρόπο ότι η διαφύλαξη των ατομικών δικαιωμάτων βρίσκεται στα χέρια του δικαστή. Στις σύγχρονες φιλελεύθερες δημοκρατίες, υπό το κράτος δικαίου η λήψη περιοριστικών μέτρων υπό το καθεστώς των εξαιρετικών περιστάσεων δεν αποτελεί απειλή. Τι γίνεται όμως όταν το κράτος δικαίου δοκιμάζεται ή τίθεται στο περιθώριο; Όπως έγραφε και ο F. Hayek, *"Προσδίδοντας στην Κυβέρνηση απεριόριστες εξουσίες, ο πιο αυθαίρετος κανόνας μπορεί να καταστεί νόμιμος. Κατ' αυτόν τον τρόπο μια δημοκρατία μπορεί να καταστήσει νοητό τον πιο απόλυτο δεσποτισμό"*. Η θεωρία της λεγόμενης «Illiberal Democracy» που έχει εμφανιστεί σε κάποια από τα νεότερα μέλη της Ε.Ε. που βρίσκονται στην κεντρική ή ανατολική Ευρώπη έχει προκαλέσει βλάβες σε βασικούς κανόνες της δημοκρατίας ή έχει επιτεθεί στο δικαστικό σύστημα. Υπάρχει ο κίνδυνος με την πρόφαση του ιού Covid-19 ένα είδος ψηφιακής αστυνομίας που ήδη το βλέπουμε σε κάποια καθεστώτα στην Ασία, να προσπαθήσει να εγκατασταθεί στην Ευρώπη. Κάποια δείγματα είναι ήδη ανησυχητικά: πρόσφατος νόμος στην Ουγγαρία έδωσε στην Κυβέρνηση (και φυσικά στον Πρωθυπουργό) σαρωτικές εξουσίες, στην Τουρκία από τον πρόσφατο νόμο για την χορήγηση αμνηστίας εξαίρονται οι πρόσφατα φυλακισμένοι δικαστές, δικηγόροι, πανεπιστημιακοί, οι οποίοι είχαν εκφράσει την αντίθεση τους στην παρούσα Κυβέρνηση, στο ΗΒ εμφανίστηκε η χρήση ρητρών "μακράς ισχύος" σε επείγοντα νομοσχέδια, που περιορίζουν για μεγάλα χρονικά διαστήματα τον έλεγχο, ειδικά από τη δικαστική αρχή, κάθε αδικαιολόγητου περιορισμού στα θεμελιώδη δικαιώματα. Κάθε μέτρο που αποσκοπεί στον περιορισμό του Covid-19 είναι υποχρεωτικό σε κάθε περίπτωση να συμμορφώνεται με τις αρχές του Κράτους Δικαίου, όπως αυτές της αναγκαιότητας, αναλογικότητας, δημοκρατίας, ισονομίας και διαφάνειας της πληροφορίας. Έτσι σταχυολογώντας από τις πρόσφατες προτάσεις σε κάποιες χώρες όπως:

ων (Σλοβακία), δημοσιοποίηση δια του διαδικτύου των ονομάτων των προσώπων που έχουν τεθεί σε καραντίνα (Μαυροβούνιο) βλέπουμε να πηγάζει μάλλον μια παραβίαση των των εδραιωμένων αρχών, για να μην αναφερθούμε στην πρόταση ιδιωτικής εταιρείας υψηλής τεχνολογίας η οποία προσφέρθηκε να διαθέσει λογισμικό για ψηφιακό πιστοποιητικό μη μόλυνσης από τον Covid-19, το οποίο θα το φέρουν στα κινητά τους τηλέφωνα οι πολίτες.

Η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη του 1789, η οποία ακόμα και σήμερα αποτελεί θετικό δίκαιο στην Γαλλία, στο άρθρο 16 αναφέρει ότι: *"Κάθε κοινωνία στην οποία δεν υπάρχει διάταξη που να διασφαλίζει δικαιώματα ή τη διάκριση των λειτουργιών δεν έχει Σύνταγμα"*. Χωρίς το Κράτος Δικαίου παραγνωρίζονται όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα. Είναι γνωστή η περίφημη φράση του Winston Churchill: *"Αυτοί που αποτυγχάνουν να διδαχθούν από την ιστορία είναι καταδικασμένοι να την επαναλάβουν"*.

Κανείς δεν πρέπει να μπει στον πειρασμό να εκλάβει την παρούσα κρίση ως ευκαιρία για να υπεριορέσει τον θεμελιώδη ρόλο των δικαστηρίων ως εγγυητών των ατομικών ελευθεριών και του Κράτους Δικαίου. Δεν πρέπει να επιτρέψουμε να υποσκαφθούν τα θεμέλια της δημοκρατίας έτσι όπως την γνωρίζουμε μετά τον ΒΠΠ.

Κλείνοντας θα ήθελα να αναφέρω μια φράση του Albert Camus από το βιβλίο του «La peste». Έγραφε λοιπόν ο γνωστός συγγραφέας: *«Δεν έχω ιδέα τι με περιμένει ή τι θα συμβεί όταν τελειώσουν όλα αυτά. Για την ώρα γνωρίζω το εξής: υπάρχουν άρρωστοι που χρειάζονται θεραπεία»*.

.....

« Κάθε μέτρο που αποσκοπεί στον περιορισμό του Covid-19, είναι υποχρεωτικό σε κάθε περίπτωση να συμμορφώνεται με τις αρχές του Κράτους Δικαίου, όπως αυτές της αναγκαιότητας, αναλογικότητας, δημοκρατίας, ισονομίας και διαφάνειας της πληροφορίας. »